

Määratlemata kodakondsusega inimesed Eestis: hoiakud, identiteet ja takistused kodakondsuse omandamisel

Balti Uuringute Instituut (2025)

Uuringu lühikokkuvõte

Uuringu eesmärk on anda ülevaade määratlemata kodakondsusega isikute olukorrast Eestis, keskendudes kodakondsuse omandamise erinevatele aspektidele: millised on peamised takistused, motiivid ja põhjendused Eesti Vabariigi kodakondsuse soovimisel või mittesoovimisel, mida saab teha motivatsiooni suurendamiseks, ning millist teavet, tuge ja kommunikatsiooni vajatakse, et astuda reaalseid samme kodakondsuse saamiseks. Lisaks uuritakse määratlemata kodakondsusega inimeste hoiakuid erinevates Eesti elu puudutavates küsimustes. Uuring kutsuti Integratsiooni Sihtasutuse poolt ellu kevadel 2024.

Uuring tugineb määratlemata kodakondsusega isikute hulgas läbiviidud ankeetküsitluse tulemustele ja fookusgrupi intervjuudele. Andmekogumine toimus ajavahemikus oktoober-detsember 2024. Veebipõhine ankeetküsitlus viidi läbi Rahvastikuregistrist saadud juhuvalimi kontaktide kaudu, vastajate arv oli 1991 inimest. Vastajaprofiilid on sarnased määratlemata kodakondsusega isikute üldpopulatsioonile (vastajate keskmine vanus on 49 aastat, 52% on mehed, 72% on kutse- või keskaridusega, 55% on Tallinna elanikud). Lisaks viidi samal ajaperioodil läbi 7 fookusrühma intervjuud, milles osales kokku 28 inimest. Kogutud andmete põhjal viidi läbi sihtrühma kirjeldav analüüs ja selle põhjal jaotati määratlemata kodakondsusega isikud 8 erinevasse rühma/klastrisse. Need klastrid aitasid ka paremini analüüsida ja mõtestada sihtrühma sisemist heterogeensust.

Uuringu tulemused näitavad, et **ligikaudu 79% määratlemata kodakondsusega vastajatest valiks Eesti kodakondsuse kui neil oleks võimalus vabalt valida**. Mõnevõrra väiksem hulk vastajaid ehk **65% omab konkreetsemat soovi Eesti kodakondsust taotleda** ja arwab, et see toimub kas lähimatel aastatel (lähima ühe aasta jooksul 15% ja lähima kahe kuni viie aasta jooksul 28%) või mingil hetkel kaugemas tulevikus.

Peamine motivatsioon kodakondsuse taotlemiseks on kindlustunde saavutamine, et neil oleks kõik õigused Eestis elamiseks (52%). Lisaks on oluliseks aspektiks see, et Eesti kodakondsuse saamine suurendab kodutunnet Eestis (38%) või vähendab võimalikku diskrimineerimist (34%). Välja tuuakse ka pragmaatilised või instrumentaalsed põhjused Eestis kodanikuks olemisel, näiteks viisavaba reisimine (30%), parema kaitse saamine/omamine välismaal reisides (24%), kuid ka paremad võimalused leida tööd Eestis (24%) või Euroopa Liidus (18%).

Määratlemata kodakondsusega isikutel on Eestiga tugev sotsiaalne ja kultuuriline side. Uuring näitab, et 81% vastajatest ei soovi pigem või üldse Eestist lahkuda ning 70% tunneb uhkust Eesti lipu üle. Lisaks peetakse oluliseks Eesti elukeskkonna positiivseid aspekte, nagu loodus, hea ligipääsetavus ja turvalisus. Oluliseks saame pidada ka tulemust, et 70% vastajatest toetab väidet, et nad ei ole võtnud mõne muu riigi kodakondsust (st on jäänud kodakondsusetuks) kuna Eesti on nende kodumaa. Seega on suur osa neist Eestis juurdunud ning tunnetab end ühiskonna osana. See näitab, et olulise osa määratlemata kodakondsusega elanike lõimimine või kodakondsuse saamise toetamine saab tugineda olemasolevale seotusele – nad on juba osa ühiskonnast.

Määratlemata kodakondsusega Eesti elanike enesemääratluses väljendub tugev seotus Eestiga: rohkem kui 60% vastajatest valivad võimalusel enda identiteediks mitte lihtsalt „venelane“, vaid pigem venekeelne eestlane (44%) või eestivenelane (18%). Ühiskondliku siduse seisukohast on selline avatud identiteedikäsitlus väga positiivne. Oluline on aga, et avatumate identiteedikäsitluste poole liikumise

protsess vajab ka riigi poolt toetamist, mh selleks, et ka etnilised eestlased toetaksid avatud identiteetide kasutamist.

Eesti venekeelne meedia on määratlemata kodakondsusega Eesti elanike jaoks keskne infoallikas.

Uuringu kohaselt peab 59% vastanutest oluliseks Eesti veebipõhiseid uudisteportaale (nii eesti- kui ka venekeelseid) ja 48% jälgib venekeelseid Eesti telekanaleid ja –saateid. Seejuures 54% leiab igapäevaselt olulist infot sotsiaalmeediast. See rõhutab vajadust jätkata venekeelse kvaliteetse sisu tootmist Eesti meediakanalites, tagades selle atraktiivsuse ja usaldusväärsuse ning toetades informeeritust, ühist informuumi ja ühiskondlikku sidusust.

Määratlemata kodakondsusega isikute käsitlemine ohuna siseturvalisusele ei peegelda tegelikkust.

Kuigi usaldus valitsuse ja presidendi suunal on väike (24% ja 39%), on usaldus politsei vastu suur (81%). Lisaks on suur osa määratlemata kodakondsusega isikutest tihedalt seotud Eesti elu ja informuumiga ning väärtustab siinset elukeskkonda. Tulemused viitavad, et julgeolekustamisdiskursuse kasutamine võib viia nende distantseerumiseni ülejäänud ühiskonnast. Seetõttu on oluline keskenduda kaasavatele lahendustele, mis soodustavad kodakondsuse omandamist ja usalduse tugevdamist riigiinstitutsioonide vastu.

Peamine takistus kodakondsuse taotlemisel on eesti keele vajaliku taseme (B1) saavutamine (53%).

Kolmveerand (75%) vastajatest on keeletasemel, kus nad kas ei räägi üldse eesti keelt või räägivad vaid veidi, st neil on passiivne keeleoskus. Määratlemata kodakondsusega isikute rühmas on eesti keele oskus madalam kui muidu Eestis elavate vene keelt esimese keelega kõnelejate seas. Keeleõppe spetsiifilisemate takistustena nimetatakse peamiselt raskust leida aega töökohustuste kõrvalt, väheseid võimalusi keelt päriselt kasutada ja praktiseerida, keeleõppe kvaliteeti ning tasuta keeleõppevõimaluste kättesaadavust.

Keelega seotud takistusele järgnevad väiksemas mahus **muud takistused/tegurid**, millest osad viitavad samuti keeleõppele: 17% ebapiisav finantsolukord, 16% ajapuudus ja 13% liiga kõrge vanus. Olulised on ka need 5% vastajatest, kelle hinnangul neil puudub praegu piisav informatsioon kodakondsuse taotlemise tingimustest ja/või kes ei tea, kust täpselt seda informatsiooni saada – kuigi see on suhteliselt väike osakaal kõikidest vastajatest, on see samal ajal koht, kus on võimalik minimaalse kuluga olulist mõju või muutust saavutada.

Kokkuvõtlikult näitab uuring, et määratlemata kodanike sihtrühm on mitmekesine ja eriilmeline.

Nende hoiakud, motivatsioon ja takistused Eesti kodakondsuse suhtes on erinevad. Sellest lähtuvalt ei ole ka üht meedet või tegevust, mis kõiki neid inimesi Eesti kodakondsuse saamisele lähemale aitaks. Eri profiilide/rühmade puhul joonistuvad välja eri omadused, hoiakud ja takistused. Enamikele takistustele on olemas võimalikud lahendused, kuid kõik takistused ei ole lahendatavad lihtsasti. **On hulk inimesi, kellele mõjuks positiivne üleskutse poliitiliselt tasandilt, kuid enamik vajab ka praktilist tuge:** peamiselt keeleõppe või aja/ressursi kompenseerimise läbi (nagu nt nn keeleõppeleping kodakondsuse taotlemiseks). Samas on neid inimesi, kelle puhul tuleb kõigepealt võita usaldus, suurendada nende motivatsiooni ja alles siis lahendada praktilised küsimused.

Sellest lähtuvalt saab teatud sihtrühmi prioriseerida, näiteks lahendades kõigepealt agentsete ja lihtsamate takistustega määratlemata kodakondsusega isikute mured. See tooks tõenäoliselt kaasa määratlemata kodanike arvu kiirema vähenemise väiksemate ressurssidega. Teisalt ei tohiks ühtki sihtrühma liiget jätta tähelepanuta, sest vastasel juhul võivad riigist ja ühiskonnast võõranduda lõpuks nii nemad ise, kui ka võivad nende hoiakud üle kanduda ülejäänud muukeelsele Eesti elanikkonnale. Teisisõnu on tegevuste või tegevusetuse mõju laiem kui vaid ~60000 määratlemata kodakondsusega isikut.

Positiivne, proaktiivne ja julgustav riigipoolne kontakt määratlemata kodakondsusega isikutega, nende murede ära kuulamine ja lahenduste leidmisele kaasaaitamine vähendab emotsionaalseid ja

psühholoogilisi barjääre ning soodustab kodakondsuse taotlemist. Oluline, et see toimiks dialoogina, kus ei jagata vaid ühekordset ühesuunalist infot, vaid pigem tekib infovahetuse ja mentorluse võimalus, kus määratlemata kodakondsusega isikute hääl saab kuuldavaks. Formaatidena tasub kaaluda mõnda suuremat inimeste ärakuulamise üritust, seminare, konsultatsioone, kogemisenõustamist ja mentorite süsteemi loomist.

Osa sihtrühmast on selgelt ja tõenäoliselt jäädavalt raskustes kodakondsuse saamise tingimuste täitmisega. Tõenäoliselt väiksem, kuid siiski märkimisväärne osa sihtrühmast ei suuda tingimusi täita nt õpiaste erivajaduste tõttu, mille osas ei ole täit selgust, kas need on samuti erandit võimaldavate tervislike põhjuste osa. Lähtuvalt osade määratlemata kodanike profiilide eripärast võib öelda, et juhul, kui kodakondsuse saamise tingimusi keeleõppe seisukohalt ei lihtsustata, siis need inimesed ei saagi kunagi Eesti kodanikeks ja selle võimalusega tuleb arvestada.

Uuring on rahastatud Euroopa Sotsiaalfond+ projektist nr. 2021-2027.4.07.23-0006 „Eesti keele õpet toetavad tegevused ja kodanikuõpe“.